

# PROBLEME LEGATE DE RELAȚIA DINTRE ORIGINEA NATURII UMANE ȘI DREPTURILE OMULUI

**Conf. univ. dr. Mihai HANDARIC**

*Facultatea de Științe Umaniste și Sociale,  
Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad,  
mihaihandaric@yahoo.com*

---

**Abstract: Problems related to the Relationship between the Origin of Human Nature and Human Rights.**

The author observes that there are difficulties in establishing both human origins and the justification of a solid basis for supporting human rights. The existence of a direct relationship between the two aspects is disputed. The paper presents several conceptions about the origin of man issued by researchers. It is mentioned classical evolutionism, atheism, the mixed conception: evolutionist-creationist, Intelligent Design (ID), including the theistic conception supported by the Bible, which states the existence of a creator who is also a legislator. The article tries to show that accepting or rejecting the existence of a creator and legislator has direct implications in understanding the origin and meaning of human life.

**Keywords:** *man, origins, rights, evolutionism, atheism, intelligent design, theism.*

---

## **Introducere**

Tema conferinței vizează două aspecte fundamentale pentru umanitate: originea naturii umane și drepturile omului. Deși sunt aspecte foarte importante, asupra cercetării lor planează o doză de incertitudine, atât în ceea ce privește originile omului cât și justificarea unei baze solide pentru susținerea drepturilor omului. Chiar dacă tema anunțată presupune din start existența unei relații directe între cele două: originea omului și drepturile sale, această relație este contestată de anumiți cercetători.

Pe de o parte, informații legate de originea naturii umane, se pierd în negura vremii, atât datorită timpului în depărtat în care s-au întâmplat lucrurile, cât și lipsei de informații în acest domeniu. Omul a ajuns să con-

știentizeze în timp nevoia de a înregistra informațiile atât în scris cât și pe cale orală. Ion Pânzaru afirma că „firul cunoașterii se cere să fie înnodat datorită pieirii fiecăruia dintre noi!”<sup>1</sup> Însă înregistrarea informațiilor în mod consecvent a apărut mult mai târziu în istorie.

Marea provocare pentru știință este să investigheze atât originea omului cât și bazele care justifică și conferă autoritate așa numitelor drepturi ale omului. În ce privește apariția universului și implicit a omului, părțile pot fi grupate în două: universul a fost creat – *creaționismul* și universul este produsul evoluției pe baza legilor naturale – *evoluționismul*.

În lucrarea de față vom căuta să demonstrăm că atât natura omului cât și legile din univers, inclusiv cele morale, pot fi mai bine explicate dacă acceptăm existența unui creator. Vom susține că drepturile omului sunt justificate dacă acceptăm existența unui legiuitor. Există discuții aprinse în legătură cu originea omului și a drepturilor sale. Vom prezenta mai multe concepții despre originea omului emise de cercetători. Vom vedea că acceptarea sau respingerea existenței unui creator și legiuitor, are implicații directe în înțelegerea sensului vieții umane.

## Abordarea evoluționistă

Vom începe prin a prezenta concepția care exclude existența unui creator. Charles Darwin (1809-1882) este considerat cel mai celebru naturalist biolog și geolog englez, care a fondat ceea ce noi cunoaștem ca teoria evoluționistă. Evoluționismul este concepția conform căreia toate formele de viață, toate speciile de organisme au descins de-a lungul timpului dintr-un strămoș comun, ca rezultat al procesului selecției naturale, a unor variații pe care le moștenesc și care sporesc capacitatea unei ființe de a supraviețui și a se reproduce. Această ipoteză a fost general acceptată în cercurile științifice, după ce Darwin a publicat în anul 1859, cartea sa *Despre originea speciilor*.<sup>2</sup> Teoria evoluției a fost recunoscută și acceptată încă din timpul vieții sale. „Selecția naturală” a ajuns să fie considerată cel mai important argument în favoarea evoluției, prin anii 1930.

---

1 Ion Pânzaru, *Practici ale interpretării de text*, București, Editura Polirom, 1998, p. 8.

2 Charles Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, Or, The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, London, J. Murray, 1859, capitolul X, pp. 312-345.

În ce privește originea omului, Darwin afirmă că omul se trage din maimuță – mai exact din cimpanzei.<sup>3</sup> După unele calcule, în urmă cu aproape cinci milioane de ani, cimpanzeii, prin mutații succesive au dobândit caracteristici noi, devenind: hominide. Cu două sute de mii de ani în urmă a apărut în Africa *homo sapiens*, datorită condițiilor climaterice potrivite.<sup>4</sup>

Darwin a ajuns la această concluzie influențat de expediția la care a participat, la bordul vasului maritim Beagle între 1831 și 1836, petrecând aproximativ cinci ani în această expediție în care a făcut ocolul pământului, studiind flora, fauna și alte aspecte în regiunile geografice din jurul lumii. El a fost influențat și de cartea avocatului și geologului englez Charles Lyell, *Principiile geologiei*, pe care l-a avut ca prieten.

## Charles Lyell

Lyell a promovat *uniformitarianismul*, care susține că pământul a fost creat de forțe latente care acționează și în prezent. Din punctul lui de vedere schimbările graduale sunt cauza permanentei schimbări a suprafeței pământului. El reacționează împotriva teoriilor catastrofice referitoare la schimbările din lume. A ajuns la aceste concluzii studiind Muntele Etna din Sicilia, afirmând că schimbările care se produc în prezent, au acționat continuu în trecut și vor acționa în viitor.

Lyell prezintă trei principii care cauzează schimbările de pe pământ.<sup>5</sup>

a) Schimbările straturilor geologice se produc lent și continuu în lungi perioade de timp. El are nevoie de timp infinit pentru a-și susține teoria.  
b) Toate forțele care afectează schimbările de pe pământ originează pe pământ și c) ciclurile celeste nu influențează evoluția geologică a pământului. Deși Lyell încearcă să dovedească cu exemple din natură, vom observa că atât primul principiu cât și celelalte două includ speculații ce scot în evidență ideile preconceptuate ale geologului, care sfidează existența unui Creator.

---

3 Charles Darwin, *The Origin of Species*, P. F. Collier & Son, 1909, (prima ediție 1859), p. 234. Vezi și Denise R. Alexander, *Creație sau evoluție: trebuie să alegem?*, trad. Ramona Neacșa-Lupu și Viorel Zaicu din colecția Știință, Societate, Spiritualitate, coordonată de Basarab Nicolescu și Magda Stravinschi, București, Curtea Veche, 2010 (în engleză 2008), pp. 224-225.

4 Charles Darwin, *The Origin of Species...*, p. 234.

5 sir Charles Lyell (bart.), *Principles of geology*, Volumul 1, London, John Murray, 1835, pp. 19, 32-37, 66, 111-117, 298, 328. sir Charles Lyell (bart.), *Principles of geology*, Volumul 2, London, John Murray, 1835, p. 282.

Observăm că atât Darwin cât și ceilalți susținători ai evoluționismului au nevoie de un timp infinit pentru ca teoria să fie acceptată. Această ipoteză este o simplă presupuziție care nu poate fi dovedită, mai ales dacă sunt excluse excepțiile. Există dovezi care contestă ipoteza susținută de Lyell și de Darwin. Să ne amintim de straturile geologice ale Marelui Canion din Colorado, SUA, sau schimbările geologice dramatice care au avut loc în timpurile noastre pe Insula Sfânta Elena, cauzate de erupția vulcanului în anul 1980.<sup>6</sup>

### Obiecții referitoare la teoria evoluției

Există obiecții cu privire la teoria evoluției, imaginată de Darwin. Cei care contestă valabilitatea evoluției au descoperit mai multe erori pe care le conține această ipoteză.<sup>7</sup>

- ♦ Ideea apariției vieții într-o băltoacă caldă. Probabilitatea ca întâmplarea să producă ordinea și viața.
- ♦ Presupunere simplificată a celulei. Cercetătorii au descoperit că celula este mult mai complexă.
- ♦ Ideile proprii referitoare la informațiile pe care le conține celula. S-a ajuns la concluzia că celulele au un cod digital mai complex și mai lung decât orice limbaj de computer realizat de om.
- ♦ Așteptări referitoare la existența fosilelor intermediare. Ne întrebăm unde se află acele miliarde de presupuse fosile intermediare?
- ♦ Lipsa de înțelegere a limitelor în ce privește diversificării speciilor. S-a demonstrat că mutațiile și adaptarea genetică are limite bine stabilite.
- ♦ Explozia variațiilor de specii din perioada *Cambriană*. Apariția unei mari diversități de animale care aparțin aceleiași perioade reprezintă o problemă pentru evoluționiști.
- ♦ Teoria omologică, propusă de Darwin, care afirmă că trăsături comune ale diferitelor tipuri de vietăți – cinci degete de la mână, omul,

---

6 Gary Albertson, *Fire Mountain Eruptions of Mount Saint Helen's*, Coriolis Publishing Company, 1980, pp. 10-20. *Britanica*, „Mount Saint Helens, volcanic peak in the Cascade Range, southwestern Washington, U.S. Its eruption on May 18, 1980,” din <https://www.britannica.com/place/Mount-Saint-Helens>. Accesat 17.09.2021.

7 „Charles Darwin's 10 Mistakes,” <https://www.ucg.org/vertical-thought/charles-darwins-10-mistakes>, 2009. Accesat 17.09.2021.

delfinul, liliacul, arată că diferite specii au descins din același strămoș, este infirmată. Asemănări de structuri nu înseamnă automat evoluția structurilor.

- ✦ Originea omului din maimuță – din cimpanzei – care au 93% din ADN similar cu al omului, nu este confirmată deoarece în timp, cimpanzeii nu au evoluat în altceva și nici omul.
- ✦ Teoria referitoare la *Copacul vieții* care imaginează transformarea prin care trece un strămoș comun în timp, susține că o anumită specie se poate transforma în ceva cu totul diferit. Însă, mai degrabă reversul este adevărat, varietatea vieții a apărut de la început.
- ✦ Respingerea creației divine. Bunicul său Erasmus și tatăl său Robert au fost fie dești, fie atei. Bunicul său și-a imaginat originea creației pe baza evoluției, dar nu a avut ideea selecției naturale.<sup>8</sup> Darwin mărturisește că a avut două obiective în scrierea cărții: respingerea ideii că speciile au fost create separat, și că selecția naturală a fost principiul de bază al evoluției speciilor.

După cum putem observa că, pe lângă neajunsurile evoluționismului, amintite mai sus, unul din obiectivele principale ale lui Darwin a fost să conteste Biblia care vorbește despre un creator care a creat vietățile după soiul lor, chiar dacă intenționa să devină preot, studiind la „Christ College” din Cambridge. Darwin însuși ca și strămoșii lui, a fost deist sau ateu. Deismul acceptă existența lui Dumnezeu dar contestă implicarea Lui directă în lume, ci doar pe baza legilor stabilite inițial.

## Ateismul

Abordarea evoluționistă clasică este susținută în general de cei care neagă intervenția directă în univers a unui creator, și de cei care cred că nu există un creator care să fi creat universul, și în mod indirect a un legiutor în univers. Ultima perspectivă este cunoscută sub numele de *ateism*. În continuare vom prezenta câțiva reprezentanți de seamă ai ateismului care au influențat și modul în care societatea umană se raportează la autoritate în univers. Ne vom referi la doi filosofi care au avut o contribuție deosebită la

8 Thomas Hayden, „What Darwin Didn't Know,” February 2009, din <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/what-darwin-didnt-know-45637001/> Accesat la 17.09.2021. Kevin Padian, „Ten Myths about Charles Darwin,” din *BioScience*, Volume 59, Issue 9, October 2009, pp. 800-804.

dezvoltarea ateismului și a modului în care omul ar trebui să evalueze legile. Este vorba despre Arthur Schopenhauer (1788-1860) și Ludwig Feuerbach (1804-1872).

## Arthur Schopenhauer

Filosoful Arthur Schopenhauer susținea că doar voința pur instinctivă îl motivează pe orice om să trăiască.<sup>9</sup> El nega faptul că realități ca: Dumnezeu, Spiritul, Absolutul, Rațiunea se află în spatele existenței universului. Fiind contemporan cu Hegel, încearcă să combată perspectiva filosofică teistă a acestuia, programându-și în anul 1919, prelegerile pe care le-a ținut la Berlin în aceeași perioadă cu prelegerile ținute de Hegel. În același an Schopenhauer și-a publicat și cunoscuta carte: *Lumea ca voință și reprezentare*. Această carte a influențat unul din cei mai importanți filosofi atei ai lumii, a cărui filosofie a fost adoptată ca și concepție de viață în postmodernism, și anume: Friedrich Nietzsche. El preia ideea de voință în filosofia lui și una din cărțile sale fundamentale este intitulată: „*Voința de putere*.”<sup>10</sup>

Revenind la Schopenhauer, din punctul lui de vedere, Creștinismul și Islamismul propun o viziune simplistă și absurdă asupra istoriei. Armstrong este de acord cu filosoful, spunând că istoria a dovedit faptul că ideea de teofanie – manifestare a divinității în lume, susținută de cele două mari religii ar fi întâmpinat împotrivire în secolul XX,<sup>11</sup> contestându-se ideea că Dumnezeu este stăpânul istoriei. Umanitatea ar fi provocată să regândească această perspectivă.

Pe de altă parte, el afirmă că în creștinism există și idei care ar trebui luate în considerare, care se regăsesc și în alte religii cum ar fi Hinduismul și Budismul, ca de exemplu, concepția că lumea în care trăim este iluzorie și nu are un sens obiectiv. Din punctul lui de vedere, nu există un Dumnezeu care să ne salveze. Soluția de compromis propusă de Schopenhauer este că omul poate căuta un anume sens relativ în artă, în muzică, și în manifestarea compasiunii și a disciplinei renunțării.

---

9 Arthur Schopenhauer, trad., E.F.J. Payne, *The World as Will and Representation*, Vol. 1, New York, Dover Publications, 1969, pp. 4-14.

10 Friedrich Nietzsche, *Voința de putere*, București, Editura Antet, 2010.

11 Karen Armstrong, trad. Dana Ionescu, *Istoria lui Dumnezeu – 4000 de ani de căutare a Divinității în Iudaism, Creștinism și Islamism*, București, Editura Nemira, 2009, p. 408.

## Ludwig Feuerbach

Un alt reprezentant de seamă al ateismului a fost filosoful german Ludwig Feuerbach care combate creștinismul în faimoasa carte intitulată *Esența creștinismului*, publicată în anul 1841, care a influențat în mod deosebit gândirea filosofică a secolelor XIX și XX. Feuerbach spune că Dumnezeu este o născocire a oamenilor.<sup>12</sup> Această imaginație ar urmări să compenseze imperfecțiunile oamenilor. Astfel că omul ar fi inventat o ființă perfectă infinită, atotputernică, sfântă, opusă ființei umane, păcătoasă, slabă și finită.

Feuerbach susține că monoteismul creștin este un pericol, pentru că descrie un Dumnezeu căruia i se închină, care este deasupra condiției umane, care a devenit un idol. Faptul că Dumnezeu este imaginat mult diferit de omul obișnuit în atributele sale, s-a creat o concepție negativă în legătură cu natura omului.<sup>13</sup> În plus, caracterul ideal și așteptările de natură morală ale așa numitului creator afectează grav libertatea umană. Asistăm la o revoltă împotriva legilor divine prezentate în Biblie.

Am observat că atât Schopenhauer cât și Feuerbach împărtășesc o serie de presupoziii care neagă existența divinității, a revelației divine, preluând în schimb presupoziii care îi ajută să promoveze ateismul, cum ar fi bunătatea omului, și optimismul referitor la idealurile pe care acesta le poate atinge. Ei evidențiază și aspectele negative care pot fi observate în istorie.

Marele poet român Mihai Eminescu, a scris poemul „Împărat și proletar” influențat de concepția acestor mari filosofi ai secolului XIX, în special a idealistului german Schopenhauer,<sup>14</sup> scoțând în relief aspecte negative în religie.<sup>15</sup> În anul 1871 se înscrie la Facultatea de Drept, din cadrul Universității din Viena, iar în 1872, se înscrie la Facultatea de Filosofie din Berlin, unde audiază cursuri predate de mari filosofi germani ai vremii. În

---

12 Vezi Ludwig Feuerbach, *The Essence of Christianity*, trad., George Eliot, Walnut, MSAC Philosophy Group, 2008, pp. 1-10.

13 Ludwig Feuerbach, *The Essence of Christianity...*, pp. 11-15.

14 Eminescu intră în legătură cu filosofia lui Schopenhauer în toamna anului 1869, când participă în primul semestru la cursul acestuia de filosofie, de la Universitatea din Viena. Vezi Crina Guțu, „Schopenhauer și Eminescu,” din [https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag\\_file/537-540\\_0.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/537-540_0.pdf). Accesat 21.09.2021. Iliana Gregori, *Studii literare: Eminescu la Berlin; Mircea Eliade: trei analize*, Editura Fundației Culturale Române, 2002, pp. 50-56.

15 Iliana Gregori, *Studii literare: Eminescu la Berlin; Mircea Eliade: trei analize*, Editura Fundației Culturale Române, 2002, pp. 9, 20, 59.



poezia sa „Împărat și proletar,” Eminescu evidențiază efectele negative pe care le poate avea religia asupra societății. „Religia – o frază de dânsii inventată, *Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug.*”<sup>16</sup>

Deși nu putem nega și efectele negative ale creștinismului instituționalizat, trebuie să evidențiem efectele pozitive pe care aceasta le are, prin informațiile conținute în Biblie, cât și prin discursul și rezultatele celor care compun comunitatea de credință.

Este adevărat că dacă analizăm obiecțiile ateismului, vom observa că din această perspectivă, credința promovată în creștinism ridică anumite semne de întrebare pentru logica umană. Filosoful teist, Soren Kierkegaard recunoștea că adevărata credință depășește raționalitatea obișnuită, fiind suprarățională. Din punctul lui de vedere „Adevărata credință creștină era o ieșire din lume, în necunoscut, departe de .... idei omenesti fosilizate și de atitudini desuete,”<sup>17</sup> referindu-se la crezuri și doctrine religioase care se transformă în idoli și încearcă înlocuirea lui Dumnezeu. Pe de altă parte și scepticii recunosc că și ateismul are slăbiciunile lui, fiind „la fel de neinteligibil și lipsit de sens ca teismul.”<sup>18</sup>

## Contestarea Legiitorului istoriei

Unul din motivele care i-au determinat pe unii să conteste existența unui legiitor în univers a fost și drama care s-a petrecut cu poporul evreu în perioada regimului nazist. După trista experiență a Holocaustului din cel de-al Doilea Război Mondial, în care au murit peste șase milioane de evrei în lagărele de exterminare hitleriste, teologul și scriitorul evreu Richard Rubenstein<sup>19</sup> susținea că Dumnezeuul istoriei a murit la Auschwitz. Din punc-

16 Mihai Eminescu, *Poezii*, București, Editura „Litera,” 2014.

17 Soren Kierkegaard, *Kierkegaard's Writings, XII, Volume I: Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Fragments*, edit. H.V.Hong, New Jersey, Princeton University Press, 1992, pp. 29, 204-212. Soren Kierkegaard, *The Wisdom of Kierkegaard*, Start Publishing LLC, 2013.

18 Karen Armstrong, trad. Dana Ionescu, *Istoria lui Dumnezeu...*, p. 436.

19 Richard L. Rubenstein, Betty Rogers Rubenstein, *What Kind of God?: Essays in Honor of Richard L. Rubenstein*, University Press of America, 1995, pp. 14-18. Richard L. Rubenstein, *The Cunning of History: The Holocaust and the American Future*, Harper & Row, 1978, pp. X, 28-33,?? Richard L. Rubenstein, John K. Roth, *Approaches to Auschwitz: The Holocaust and Its Legacy*, London: Westminster John Knox Press, 2003, ed.rev., p. X-XI. Sandu Frunză, *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel: o etică a responsabilității*, Editura Contemporanul, 2010, pp. 20-21, 78.



tul lui de vedere religia iudaică tradițională susținea că lumea se va schimba tot mai mult în bine. Nu a reușit să prevadă tragedia pe care au trăit-o evreii la Holocaust. Din acest motiv iudaismul a promovat un Dumnezeu bun și moral care în situațiile extreme amintite nu este de nici un folos.

Alt teolog evreu, Hans Jonas spune că după tragedia de la Auschwitz nu mai putem accepta faptul că Dumnezeu este atotputernic. Însă rămâne totuși deschis la ideea că Dumnezeu există, dar că nu poate fi înțeles în anumite situații. În articolul intitulat: „The Concept of God after Auschwitz,” Jonas propune o nouă imagine a lui Dumnezeu. Un Dumnezeu care suferă, care se adaptează și este compătimitor. Nu mai este un Dumnezeu omnipotent.<sup>20</sup>

După Auschwitz imaginea lui Dumnezeu din tradiția iudaică este pusă sub semnul întrebării. În lagărele de concentrare au murit milioane de oameni nevinovați, iar Dumnezeul comunității nu a reacționat pe măsura așteptărilor, în vederea apărării drepturilor umane. Experiența evreilor a clătinat convingerile unor teologi și gânditori, semănând îndoială față de credibilitatea Bibliei.

Considerăm că cei care au ajuns la aceste concluzii, au ignorat anumite detalii importante din tradiția sacră. Cartea Deuteronom înregistrează atât binecuvântările cât și blestemele care vor veni peste cei care aparțin poporului lui Dumnezeu (Deuteronomul 27–28). Pe de o parte, ascultarea de Dumnezeu era recompensată cu binecuvântări (Deuteronomul 27:1-12; 28:1-14), în timp ce ignorarea poruncilor divine era amendată cu pedepse divine (Deuteronomul 27:13-16; 28:15-47).

Un Dumnezeu bun se angajează să mențină ordinea în lume și în comunitate. Datorită influenței răului, pedeapsa devine inevitabilă. Nu trebuie să ne grăbim să îl acuzăm pe Dumnezeul Bibliei, deoarece comunitatea umană aplică aceleași reguli în ce privește apărarea drepturilor comunității pe care o slujește. Tribunalele și închisorile sunt dovada. Legiuitorul despre care iudaismul și creștinismul susțin că este una și aceeași persoană, procedează la fel.

Richard Rubinstein renunțase la imaginea unui Dumnezeu moral și bun, descris în Biblie, preferând să creadă într-un Dumnezeu propus

---

20 Hans Jonas, „The Concept of God after Auschwitz: A Jewish Voice”, în *The Journal of Religion*, Vol. 67, No. 1 (Jan., 1987), pp. 1-13, The University of Chicago Press Stable. URL: <http://www.jstor.org/stable/1203313>. Accesat 15.09.2021, pp. 6-8. Vezi și Hans Jonas, *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*, Boston, Beacon Press, 2015.

de mistici. El considera că evreii ar trebui să opteze pentru un Dumnezeu imaginat de mistici. În acest sens a fost inspirat de teoria lui Isaac Luria, numită *tsimsum*,<sup>21</sup> definită ca actul deliberat al înstrăinării de Sine a lui Dumnezeu. Iar ca rezultat al înstrăinării, a creat universul. Astfel că Dumnezeu este descris ca un Nimic care reprezintă sursa din care venim și realitatea în care ne vom întoarce.

În secțiunile care urmează vom încerca să aducem argumente din mai multe domenii, care din punctul nostru de vedere ne îndreptățesc să susținem perspectiva teistă, și mai ales, perspectiva creștină asupra teismului, ca și model de explicare a apariției universului, inclusiv a omului.

### Abordarea creaționist-evoluționistă

Cea de a doua perspectivă, propusă de noi pentru înțelegerea originii universului și a omului presupune existența unui creator, dar în același timp susține și evoluționismul. Printre autorii care abordează subiectul originii universului în acest fel, îl putem menționa pe Denis Alexander, care împărtășește o perspectivă mixtă: creaționist-evoluționistă.<sup>22</sup> Autorul a fost directorul Institutului pentru Știință și Religie „Faraday,” fiind specialist în biologie moleculară. A coordonat programe importante ca: Programul de Imunologie Moleculară, fiind și redactor principal la revista: *Science & Christian Belief*.

Iată cum explică el concepția teist-evoluționistă proprie. Alexander încearcă să armonizeze cele două concepții despre originea vieții. Autorul afirmă că trebuie să fim responsabili în concepția despre originea vieții pe care o susținem, luând în calcul și convingerile religioase pe care le împărtășim. „A spune adevărul despre creația lui Dumnezeu este o responsabilitate profundă și constituie o parte a credinței noastre.”<sup>23</sup>

Vorbind despre crearea lumii Alexander încearcă să mențină un echilibru între cele două perspective, explicând că Biblia nu este interesată

21 Hayyim ben Joseph Vital, Isaac ben Solomon Luria, *Kabbalah of Creation: The Mysticism of Isaac Luria, Founder of Modern Kabbalah*, Berkeley: North Atlantic Books, 2005, pp. 276-277. Vezi de asemenea Agata Bielik-Robson and Daniel H. Weiss, *Tsimsum and Modernity: Lurianic Heritage in Modern Philosophy and Theology*, Volume 16 in the series: Perspectives on Jewish Texts and Contexts, Berlin, Boston, De Gruyter, 2020.

22 Denise R. Alexander, *Creație sau evoluție: trebuie să alegem?...*, pp. 5-6.

23 Denise R. Alexander, *Creație sau evoluție: trebuie să alegem?...*, p. 238.

de modul în care au început și au evoluat lucrurile „ci de motivul pentru care există ele.”<sup>24</sup> În felul acesta Biblia nu ar intra în contradicție cu ipoteza evoluționistă.

Analizând afirmația de mai sus în lumina textului biblic, vom observa că Scriptura este preocupată și de începutul și evoluția lucrurilor, nu doar de motivul existenței lor. Există mai multe pasaje în Scriptură care susțin acest lucru. Ne vom referi în special narațiunile creației din Geneza 1 și 2 care descriu modul în care au început lucrurile: apele, uscatul, ziua, noaptea, peștii, păsările, animalele, omul (Geneza 1), ca să nu mai vorbim despre detaliile legate de crearea femeii (Geneza 2). Putem observa că textul sacru prezintă și o ordine prestabilită a creației.

Biblia susține că Dumnezeu a creat ființele vii după soiul lor, nu au evoluat din forme de viață inferioare spre forme superioare. A susține că omul se trage din maimuță, presupune o ignorare a refrenului întâlnit în Geneza 1, care spune că Dumnezeu a creat atât plantele, cât și animalele după soiul lor (Geneza 1:11-12,21,24-25). Autorul a ținut să specifice că și omul are un tipar – model, după care a fost creat, și anume: „după chipul lui Dumnezeu” (Geneza 1:26-28). Narațiunea scoate în evidență diferența dintre om și celelalte creaturi. Există o diferență fundamentală între tiparele după care au fost create păsările, peștii, animalele, și tiparul după care a fost creat omul.

Pe de altă parte, Scriptura vorbește și despre asemănări evidente între ființele create. Din punct de vedere biologic, omul împărtășește cu animalele foarte multe elemente comune. Există și argumente biblice care arată că trupul omului ca și al celorlalte viețuitoare a fost creat din același material – din pământ. Când a creat animalele, „Dumnezeu a zis: „Să dea pământul viețuitoare după soiul lor, vite, tîrîtoare și fiare pămîntești, după soiul lor.” Și așa a fost” (Geneza 1:24). Iar când l-a creat pe om, „Domnul Dumnezeu a făcut pe om din țărîna pămîntului, i-a suflat în nări suflare de viață, și omul s’a făcut astfel un suflet viu” (Geneza 2:7).

Alexander își argumentează concepția evoluționistă susținând că Creatorul a impus anumite legi după care evoluează materia, și care rămân constante într-un cadru prestabilit. În opinia lui creația parcurge trei timpuri: trecutul, prezentul și viitorul, prin procesul constant al evoluției, nu al întreruperilor.<sup>25</sup> Creația la trecut fiind o consecință a evoluției, care a adus

---

24 Denise R. Alexander, *Creație sau evoluție: trebuie să alegem?...*, p. 25.

25 *Ibidem*, p. 38.

universul în faza în care îl vedem noi, iar creația în prezent vizează evoluția în desfășurare. În timp ce creația la viitor presupune atât evoluția cât și intervenția Creatorului în desfășurarea lucrurilor, cum ar fi crearea cerului și a pământului nou (Apocalipsa 21:1-2).

El nu exclude intervenția miraculoasă în creație, dar accidental „posibilitatea ca Dumnezeu să facă anumite miracole în timpul lucrării de creație... (transformarea apei în vin, învierea lui Lazăr din morți)... aceste semne miraculoase se evidențiază ca atare pentru că sunt foarte diferite de modalitatea normală prin care lucrează Dumnezeu în creație... Sensul miracolelor este acela că sunt evenimente neașteptate, neregulate, semne particulare ale harului lui Dumnezeu.”<sup>26</sup> În rest, din punctul lui de vedere creația evoluează, după legi prestabilite.

Și această perspectivă are neajunsurile ei. Deși este recunoscută o anumită evoluție în natură, cercetătorii au dovedit că această evoluție este posibilă doar în cadrul aceleiași specii, nu între specii. Putem vorbi despre o evoluție, strict în cadrul speciei felinelor (pisica, tigru, leopardul, leul, etc), caninelor (câini, lupi, șacali, etc.).<sup>27</sup>

## Design inteligent (Intelligent design) (ID)

În continuare vom prezenta o astfel de concepție despre lume și viață care presupune existența unui creator. Ceea ce iese uimitor în evidență când studiem universul, este ordinea existentă atât în microcosmos cât și în macrocosmos. Astfel că unii au fost înclinați să afirme că în spatele realității în conjurătoare se află o minte inteligentă care a proiectat totul. Din punctul lor de vedere, legile care guvernează natura, multe dintre ele descoperite de savanți de-a lungul istoriei, ne duc cu gândul la existența unui creator care a stabilit legi după care se conduce universul și omul.

Conceputul „design inteligent” (ID) este o ipoteză care susține că universul nu a apărut la întâmplare, ci a fost proiectat și creat de o ființă inteligentă.<sup>28</sup> Astfel, anumite caracteristici ale universului și ale ființelor vii

---

26 Denise R. Alexander, *Creație sau evoluție: trebuie să alegem?...*, p. 38.

27 Michael J. Behe, *The Edge of Evolution: The Search for the Limits of Darwinism*, New York, London, Toronto, Free Press, 2007, pp. 1-11.

28 „Intelligent Design” din <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100006119>. Accesat 16.09.2021.

se pot explica mai bine dacă acceptăm existența unei cauze inteligente, care este presupusă adesea ca fiind Dumnezeu.<sup>29</sup>

ID încearcă să demonstreze că organismele vii au fost create în forma lor actuală de către un designer inteligent.<sup>30</sup> Mișcarea a început în anii 1990, în SUA, ca o reacție împotriva teoriei evoluției biologice susținută de Darwin. Mișcarea ID are rădăcini în argumentele formulate în secolul XVIII, de William Paley (1743-1805) care susținea existența unui designer, care ar fi Dumnezeu. Printre reprezentanții de seamă ai mișcării îi putem menționa pe Mike Behe și Stephen C. Meyer.

Susținătorii ID au afirmat că părțile funcționale și sistemele organismelor vii sunt caracterizate de „complexitate ireductibilă.” Termenul este explicat<sup>31</sup> de Mike Behe, în cartea sa *Darwin's Black Box*, afirmând că nu putem renunța la nici măcar un element dintr-un sistem funcțional, fără ca sistemul să înceteze să mai funcționeze. El spunea că prin înlăturarea unei singure părți componente, dintr-un sistem compus din mai multe părți funcționale, oprește funcționarea întregului sistem.<sup>32</sup>

Pe baza acestei observații, se afirmă că sistemele complexe nu au putut apărea printr-o evoluție graduală, prin mutații aleatoare, selecție naturală, așa cum susțin reprezentanții evoluției clasice. Dimpotrivă, organismele vii au fost create în forma în care o cunoaștem în prezent de către un designer inteligent.<sup>33</sup>

Stephen Meyer este directorul institutului *Discovery Institute's Center for Science and Culture in Seattle*. Este unul din susținătorii cei mai importanți ai concepției ID. El a scris mai multe cărți în acest sens. Amintim bestsellerul *Darwin's Doubt: the Explosive Origin of Animal Life*, cartea *Signature in the Cell: DNA and the Evidence for Intelligent Design*,<sup>34</sup> care a fost

---

29 „Intelligent Design: Is it scientific?” din [https://undsci.berkeley.edu/article/0\\_0\\_0/id\\_checklist](https://undsci.berkeley.edu/article/0_0_0/id_checklist). Accesat 16.09.2021.

30 Intelligent Design <https://www.britannica.com/topic/intelligent-design>. Accesat 08.09.2021.

31 P. Alexander, H. P. Lundgren, „How to Explain Irreducible Complexity – A Lab Manual,” The Center for Science and Culture, April 7, 2006, Intelligent Design, din <https://www.discovery.org/a/3419/>. Accesat 21.09.2021.

32 Vezi Mike Behe, *Darwin's Black Box, The Biochemical Challenge to Evolution*, New York, London, Toronto, Free Press, 2006, p. 35.

33 Thomas F. Glick, „Intelligent design (ID),” în <https://www.britannica.com/topic/intelligent-design>. Accesat 16.09.2021.

34 Stephen C. Meyer, *Signature in the Cell: DNA and the Evidence for Intelligent Design*, Harper Collins, 2010.

numită cartea anului în 2009. În anul 2019 publică cartea *Return of the God Hypothesis: Three Scientific Discoveries that Reveal the Mind Behind the Universe*.<sup>35</sup>

În cartea *Darwin's Doubt*,<sup>36</sup> Meyer demonstrează că descoperirile din cosmologie, fizică și biologie susțin existența unui designer inteligent care se află în spatele creației. Din punctul lui de vedere concepția teistă explică cel mai bine originea cosmosului și a vieții. Meyer arată că teoria evoluționistă promovată de Darwin a trecut cu vederea faptul că legea selecției naturale nu se mai aplică la perioada Cambriană, care sfidează regula, deoarece au apărut fosile ale multor animale, ale căror strămoși nu s-au descoperit în straturile anterioare. În cartea *Signature in the Cell*, Meyer susține existența unui designer inteligent analizând ADN-ul prezent în celula vie. Cartea *Return of the God Hypothesis*, autorul aduce dovezi noi și clare în favoarea existenței lui Dumnezeu din domeniul fizicii, cosmologiei și biologiei.

## Obiecții față de un Designer inteligent

Există obiecții față de ipoteza ID. Un articol publicat pe site-ul universității Berkeley, intitulat „Intelligent Design: Is it scientific?”<sup>37</sup> aduce câteva obiecții față de ipoteză ID, punând-o în contrast cu teoria evoluționistă pe care o consideră științifică.

Cei care se îndoiesc de validitatea ipotezei ID, afirmă că presupunerea unui designer inteligent are anumite neajunsuri. Slăbiciunile ipotezei au fost analizate, punându-se în contrast cu așa numita metodă științifică de cercetare. Evoluționismul ar avea următoarele caracteristici pe care ipoteza unui designer inteligent nu le are:

- ✦ Se concentrează pe lumea naturală, în timp ce ID este preocupată de diversitatea vieții, structura anatomică și caracteristicile diverse ale moleculelor, etc.
- ✦ abordarea științifică încearcă să explice lumea naturală, în timp ce design inteligent atrage atenția asupra unor situații particulare din lumea naturală, fără să le explice mecanismul.

---

35 Stephen C. Meyer, *The Return of the God Hypothesis: Compelling Scientific Evidence for the Existence of God*, Harper Collins, 2021.

36 Stephen C. Meyer, *Darwin's Doubt: The Explosive Origin of Animal Life and the Case for Intelligent Design*, Harper Collins, 2013.

37 „Intelligent Design: Is it scientific?” din [https://undsci.berkeley.edu/article/0\\_0\\_0/id\\_checklist](https://undsci.berkeley.edu/article/0_0_0/id_checklist). Accesat 16.09.2021.

- ✦ Formulează idei care pot fi verificate, în timp ce afirmațiile ID nu pot fi verificate deoarece nu se explică ce este acea minte inteligentă.
- ✦ Se bazează pe dovezi, în timp ce ID nu poate fi dovedit, deoarece nu se cunoaște ce este acel designer. Dovezile aduse urmăresc doar să discrediteze evoluționismul, nu ca să explice cum lucrează ID.
- ✦ Presupune o comunitate științifică, în timp ce reprezentanții ID publică rar în jurnale științifice. Au format o comunitate pentru a-și promova ideile, nu în jurul activităților științifice, pentru a demonstra cum funcționează lumea reală.
- ✦ Conduce la o cercetare continuă, în timp ce ID se învârte în jurul ideii existenței unui designer inteligent. Nu generează noi idei. Ironic, chiar contra-argumentul referitor la „bacterial flagella” (flagelul bacterian), care ar invalida evoluționismul, nu a oprit cercetarea științifică, ci a condus la noi descoperiri în domeniu.
- ✦ Cercetătorii se comportă științific, în sensul că respectă regulile de cercetare, spre deosebire de reprezentanții ID unde puțini dintre susținători folosesc corespunzător rezultatele cercetării științifice, datorită lipsei educației, și datorită faptului că nu se știe exact ce este ID.

Multe din obiecțiile aduse sunt subiective. Dacă analizăm studiile reprezentanților ID, unele amintite de noi mai sus, vom observa că acele critici sunt nefondate. Reprezentanții ID aduc dovezi în susținerea unui designer inteligent, preluate din știință. Contraargumentele aduse sunt luate din lumea naturală. Faptul că nu pot oferi detalii în legătură cu identitatea designerului inteligent, nu este diferit de evoluționism, care rămâne la presupuziții în legătură cu infinitatea timpului, a legii selecției naturale, etc. Pledarea în favoarea conceptului ID, scoate în evidență neajunsurile ipotezei evoluționiste, care contestă existența unui creator și legiitor.

Și evoluționismul operează cu ipoteze pe care nu le poate verifica: originea eternă a materiei, infinitatea timpului ca factor principal în evoluție, legea selecției naturale care este privită ca operând fără o cauză explicabilă. Concepția pentru care cineva optează ar trebui să depindă de soliditatea argumentelor aduse.

### **Dovezi biblice în favoarea existenței unui Creator – Legiitor**

O altă dovadă pe care o putem accesa în acest sens este Biblia. Ea susține existența unui Creator, mergând până acolo încât îl identifică și îl descrie. În ce privește credibilitatea Scripturii, istoricul și asiologul Jean Botte-



ro cunoscut la nivel internațional, specialist în studii biblice și în cultura Orientul Mijlociu antic, observa că „Biblia este lucrarea cea mai tradusă în lume.”<sup>38</sup> La începutul secolului al XXI, era tradusă integral sau parțial în peste două mii de limbi.

Bottero ne atrage atenția și asupra influenței Bibliei asupra spațiului și comunității pe care a modelat-o, în conformitate cu învățătura lui Hristos și a Celor Zece Porunci. În acest spațiu a luat naștere lumea modernă. „Aici au apărut valorile, care au devenit mai apoi universale de libertate, de egalitate, de toleranță, de spirit critic, de solidaritate.”<sup>39</sup>

Autorul nu trece cu vederea și aspectele negative întâlnite în comunitatea care a fost modelată de această carte, cum ar fi violența, vărsare de sânge, războaie nenumărate, rivalități și intoleranță. Însă toate aceste neajunsuri nu anulează realizările deosebite ale acestei comunități modelate de Biblie. Influența acestui text asupra societății umane reprezintă un argument în favoarea lui. Bottero semnalează originile revelației monoteiste formulată și promovată în mod oficial de Moise cu aproximativ 3300 de ani în urmă.<sup>40</sup>

Textul biblic ne atrage atenția asupra câtorva surse la care omul poate apela, și care l-ar putea ajuta să ajungă la concluzia că există un Creator care a stabilit legi clare atât în domeniul material cât și în cel moral.

O sursă la care putem apela este rațiunea. Omul a fost creat cu capacitatea de a observa realitatea din jurul lui și de a face judecăți de valoare. Pavel scrie romanilor că „însușirile nevăzute ale Lui, puterea Lui vecinică și dumnezeirea Lui, se văd lămurit, dela facerea lumii, când te uiți cu băgare de seamă la ele în lucrurile făcute de El. Așa că nu se pot desvinovați; fiindcă, măcar că au cunoscut pe Dumnezeu, nu L-au proslăvit ca Dumnezeu, nici nu I-au mulțămît; ci s'au datat la gândiri deșarte, și inima lor fără priecere s'a întunecat” (Romani 1:20-21).

O altă sursă care pledează în favoarea unui creator și legiuitor este legea morală din mintea fiecărui om. Pavel scrie că chiar și păgânii „măcar

---

38 Jean Bottero, Marc-Alain Ouaknin, Joseph Moingt, *Cea mai frumoasă istorie a lui Dumnezeu*, Colecția „Demonul Teoriei”, trad. Luminița Brăileanu, București, Art, 2008, p. 5.

39 Jean Bottero, Marc-Alain Ouaknin, Joseph Moingt, *Cea mai frumoasă istorie a lui Dumnezeu...*, p. 6.

40 Jean Bottero, Marc-Alain Ouaknin, Joseph Moingt, *Cea mai frumoasă istorie a lui Dumnezeu...*, p. 8.

că n'au lege, fac din fire lucrurile Legii, prin aceasta ei, cari n'au o lege, își sînt singuri lege; și ei dovedesc că lucrarea Legii este scrisă în inimile lor; fiindcă despre lucrarea aceasta mărturisește cugetul lor și gîndurile lor, cari sau se învinovătesc sau se desvinovătesc între ele" (Romani 2:14-15). Filosoful Immanuel Kant observa că legea morală din om este dovada existenței unui legiuitor. În cartea sa *Critica rațiunii practice*, Kant scria că două lucruri îl umplu de uimire: cerul înstelat deasupra lui și legea morală din interiorul lui.<sup>41</sup> Uimirea lui consta în faptul că cerul este înstelat, ceea ce vorbește despre un creator care a decis să creeze stele pe cer, și că în interiorul său există o lege morală, care dovedește existența unui legiuitor, a cărui voce poate fi identificată în mintea omului.

Întruparea lui Hristos este o altă dovadă care pledează în favoarea unui creator. Dacă există un creator și un legiuitor, ar fi logic să deducem că el a vrut să comunice cu creaturile. Din perspectivă biblică, Întruparea lui Hristos este considerată calea deplină a revelării de Sine a lui Dumnezeu. Marele teolog Karl Barth susținea că Întruparea lui Hristos trebuie acceptată ca un fapt istoric.<sup>42</sup> Hristos ne oferă informații în legătură cu existența unui creator, pe care le avem înregistrate în Noul Testament.

## Concluzii

Comparând modele evoluționiste și teiste, am putut observa că pe lângă neajunsurile evoluționismului, amintite de noi, unul din obiectivele lui Darwin a fost să conteste Biblia, care vorbește despre un creator. Filosofii atei se bazează pe o serie de presupoziiții care neagă existența divinității, preluând în schimb presupoziiții care îi ajută să susțină ateismul.

Biblia dovedește prin influența sa în istorie, inclusiv în privința drepturilor omului, autenticitatea învățăturii teiste promovate. Holocaustul a clătinat convingerile comunității iudaice și creștine, pentru că au fost ignorate anumite detalii importante din tradiția sacră, referitoare la condiționarea binecuvântărilor și a blestemelor. Textul biblic ne atrage atenția asupra unor surse la care omul poate apela, pentru a se convinge de existența unui

---

41 Vezi Immanuel Kant, *Critique of Practical Reason*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, p. 133.

42 Richard E. Burnett, *The Westminster Handbook to Karl Barth*, Westminster, John Knox Press, 2012, pp. 4-14. Karl Barth, *The Epistle to the Romans*, London, Oxford, New York, Oxford University Press, 1933. Karl Barth, *The Epistle to the Romans*, London, Oxford, New York, Oxford University Press, 1965, pp. 201-206, 469.

creator: rațiunea, legea morală din interiorul omului și Întruparea lui Hristos. Dacă există un creator și un legiuitor, ar fi logic să deducem că el a vrut să comunice cu creația sa.

## Bibliografie

- Armstrong, Karen, trad. Dana Ionescu, *Istoria lui Dumnezeu – 4000 de ani de căutare a Divinității în Iudaism, Creștinism și Islamism*, București, Editura Nemira, 2009.
- Alexander, Denise R., *Creație sau evoluție: trebuie să alegem?*, trad., Ramona Neacșa-Lupu și Viorel Zaicu din, colecția Știință, Societate, Spiritualitate, coordonată de Basarab Nicolescu și Magda Stravinschi, București, Curtea Veche, 2010 (în engleză 2008).
- Barth, Karl, *The Epistle to the Romans*, London, Oxford, New York, Oxford University Press, 1933.
- Barth, Karl, *The Epistle to the Romans*, London, Oxford, New York, Oxford University Press, 1965.
- Behe, Michael J., *The Edge of Evolution: The Search for the Limits of Darwinism*, New York, London, Toronto, Free Press, 2007.
- Behe, Michael J., *Darwin's Black Box, The Biochemical Challenge to Evolution*, New York, London, Toronto, Free Press, 2006.
- Bielik-Robson, Agata, and Daniel H. Weiss, *Tsimtsum and Modernity: Lurianic Heritage in Modern Philosophy and Theology*, Volume 16 in the series: Perspectives on Jewish Texts and Contexts, Berlin, Boston, De Gruyter, 2020.
- Bottero, Jean, Marc-Alain Ouaknin, Joseph Moingt, *Cea mai frumoasă istorie a lui Dumnezeu*, Colecția „Demonul Teoriei”, trad. Luminița Brăileanu, București, Art, 2008.
- Burnett, Richard E., *The Westminster Handbook to Karl Barth*, Westminster, John Knox Press, 2012.
- Darwin, Charles, *The Origin of Species*, P. F. Collier & Son, 1909, (prima ediție 1859).
- Darwin, Charles, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, Or, The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, London, J. Murray, 1859.
- Eminescu, Mihai, *Poezii*, București, Editura „Litera”, 2014.
- Feuerbach, Ludwig, *The Essence of Christianity*, trad., George Eliot, Walnut, MSAC Philosophy Group, 2008.

- Frunză, Sandu, *Dumnezeu și Holocaustul la Elie Wiesel: o etică a responsabilității*, Editura Contemporanul, 2010.
- Gregori, Ilina. *Studii literare: Eminescu la Berlin; Mircea Eliade: trei analize*, Editura Fundației Culturale Române, 2002.
- Jonas, Hans, *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*, Boston, Beacon Press, 2015.
- Kant, Immanuel, *Critique of Practical Reason*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Kierkegaard, Soren, *Kierkegaard's Writings, XII, Volume I: Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Fragments*, edit. H.V.Hong, New Jersey, Princeton University Press, 1992.
- Kierkegaard, Soren, *The Wisdom of Kierkegaard*, Start Publishing LLC, 2013.
- Lyell (bart.), sir Charles, *Principles of geology*, Volumul 1, London, John Murray, 1835.
- Lyell (bart.), sir Charles, *Principles of geology*, Volumul 2, London, John Murray, 1835.
- Meyer, Stephen C., *Signature in the Cell: DNA and the Evidence for Intelligent Design*, Harper Collins, 2010.
- Meyer, Stephen C., *The Return of the God Hypothesis: Compelling Scientific Evidence for the Existence of God*, Harper Collins, 2021.
- Meyer, Stephen C., *Darwin's Doubt: The Explosive Origin of Animal Life and the Case for Intelligent Design*, Harper Collins, 2013.
- Nietzsche, Friedrich, *Voința de putere*, București, Editura Antet, 2010.
- Padian, Kevin, „Ten Myths about Charles Darwin,” din *BioScience*, Volume 59, Issue 9, October 2009, pp. 800–804.
- Pânzaru, Ion, *Practici ale interpretării de text*, București, Polirom, 1998.
- Rubenstein, Richard L., Betty Rogers Rubenstein, *What Kind of God?: Essays in Honor of Richard L. Rubenstein*, University Press of America, 1995, p. 14-18.
- Rubenstein, Richard L., *The Cunning of History: The Holocaust and the American Future*, Harper & Row, 1978.
- Rubenstein, Richard L., John K. Roth, *Approaches to Auschwitz: The Holocaust and Its Legacy*, London, Westminster John Knox Press, 2003, ed.rev.
- Rubenstein, Richard L., *The Cunning of History: The Holocaust and the American Future*, Harper & Row, 1978.

- Schopenhauer, Arthur, trad., E. F. J. Payne, *The World as Will and Representation, Volumul 1*, New York, Dover Publications, 1969.
- Vital, Hayyim ben Joseph, Isaac ben Solomon Luria, *Kabbalah of Creation: The Mysticism of Isaac Luria, Founder of Modern Kabbalah*, Berkeley, North Atlantic Books, 2005.

### Surse online:

- Albertson, Gary, *Fire Mountain Eruptions of Mount Saint Helen's*, Coriolis Publishing Company, 1980, p. 10-20. *Britanica*, „Mount Saint Helens, volcanic peak in the Cascade Range, southwestern Washington, U.S. Its eruption on May 18, 1980,” din <https://www.britannica.com/place/Mount-Saint-Helens>. Accesat 17.09.2021.
- Alexander, P., H. P. Lundgren, „How to Explain Irreducible Complexity – A Lab Manual,” The Center for Science and Culture, April 7, 2006, Intelligent Design, din <https://www.discovery.org/a/3419/>. Accesat 21.09.2021.
- „Charles Darwin's 10 Mistakes,” <https://www.ucg.org/vertical-thought/charles-darwins-10-mistakes>, 2009. Accesat 17.09.2021.
- Guțu, Crina, „Shopenhauer și Eminescu,” din [https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag\\_file/537-540\\_0.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/537-540_0.pdf). Accesat 21.09.2021.
- Glick, Thomas F., „Intelligent design (ID),” din <https://www.britannica.com/topic/intelligent-design>. Accesat 16.09.2021.
- Hayden, Thomas, „What Darwin Didn't Know,” February 2009, din <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/what-darwin-didnt-know-45637001/>. Accesat 17.09.2021.
- „Intelligent Design” din <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100006119>. Accesat 16.09.2021.
- „Intelligent Design: Is it scientific?” din [https://undsci.berkeley.edu/article/0\\_0\\_0/id\\_checklist](https://undsci.berkeley.edu/article/0_0_0/id_checklist). Accesat 16.09.2021.
- Intelligent Design, din <https://www.britannica.com/topic/intelligent-design>. Accesat 08.09.2021.
- Jonas, Hans, „The Concept of God after Auschwitz: A Jewish Voice” from *The Journal of Religion*, Vol. 67, No. 1 (Jan., 1987), pp. 1-13, publicat de: The University of Chicago Press Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1203313>. Accesat 15.09.2021